

Jagusztin László:

NARRÁTIÓ ÉS ARGUMENTÁCIÓ

/B. Pilnyak: Meztelen év/

1. A forradalom és polgárháború, illetve a rákövetkező évtized szovjet elbeszélő irodalom szövegléíró, szövegstruktúrát minősítő fogalmai között a: rublennaja próza /fragmentális/; ornamentálnaja próza /ornamentális/; szkaz /a narrátori és a nép-alaki szót összefonó/ elnevezések a leggyakrabban előfordulók. Az ezen fogalmakkal jelölt szövegépítés eljárásrendszereinek, stratégiájának vizsgálatát viszonylagosan megkönnyíti az a tény, hogy aránylag rövid időszakon belül domináltak, s nem terebélyesedtek korstílusá, viszonylag kevés számú szöveg-invariánst produkáltak; és ami a legfontosabb: csak leíró és nem értékelő fogalomként használták őket, azaz megőrizhették episztémikus jellegüket. Mint ilyenek, Ivanov, Babel, Viszjolin és Pilnyak prózai szövegeit jellemzően fordultak elő a leggyakrabban.

1.1. Mi lehetett az összekapcsoló elem ezek között a műszövegek között? Valószínűleg a Társadalmi Érintkezési Viszonyok /TEV/ rend-nélkülisége, polarizáltsága.¹ Azaz a tényleges /a forradalmi, a változó/ világ és a lehetséges /a felépítendő/ világ harcáról megfogalmazható értékitéletek, hipotézisek és vélekedések szabad strukturálódása, az "elbeszélői önkénynek" való kiszolgáltatottsága.

A forradalmi világ lehetséges átrendeződésének megértése, bizonyítása a változatok halmazából vagy polarizált /TÉV/-kat emel ki, vagy pedig polifornizált /TÉV/-kat mutat be.² A rublennaja próza eljárásrendszerét ez utóbbi jellemzi, a mellérendelt változatok előnyben részesítése a kategórikusan hierarchizált alárendeléssel szemben. A /TÉV/-ok ilyen struktúrájának a nyitott, a folyamatosan alakuló Beszéd-Helyzetek /BH/ felelnek meg a legjobban, mivel általuk közvetíthetők optimálisan a konvencionális, gyakorta

évszázados, értékrendek agóniáját, torlódását, az érték-
rend-kollíziókat kifejező és illusztráló világ-fragmentu-
mok, /BH/-tek, s az őket erősítő argumentumok /Ar/.

2. Pilnyak /Meztelen év /1921/ című alkotásából vett
példákon szeretnénk bemutatni és igazolni a rublennaja
próza /RP/ szövegszerveződésében a /TÉV/-- /BH/ és az /Ar/-
ok összefüggésének jellemzőit, mivel az ornamentalitás és
a szkaz esetében kevésbé demonstrálható a társadalmi érint-
kezési viszonyok és a beszédhelyzetek /TÉV --- BH/ spe-
cifikus kapcsolata, s inkább a beszédhelyzetek és az argu-
mentumok /BH --- Ar/ összefüggése demonstrálódik.

A szövegfeltárásban "kivülről befelé", a makro ---
mikro strukturák irányában haladnánk, mivel így rálátásunk
gazdaságosabban biztosítható.

2.1. A tartalomjegyzék Rész-címei, Fejezet-címei, Téma-
címei sajátos meta-koherenciát erőltetnek a műszövegre: há-
rom, hét, illetve harminc kényszerű egységre tagolják azt,
s mintegy preszubponálják egy szuper-narrátor jelenlétét,
aki fölötte áll a lehetséges művilágnak.

A rész-címek /Bevezetés -- Tárgyalás -- Befejezés/ mo-
dalitás argumentumai ironizálón tagolják egyszerű /kommuni-
katív/ formákra a műszöveget. Ezen sztereotip argumentumok
szinte már parodizálják a szövegstruktúra és a szemantikai
univerzum kapcsolatát, hisz olyan kommunikativ-logikai ren-
det, sorrendet, feszültségivet sugallnak, amelyről a szö-
veg szemantikai univerzumának dinamizmusában szó sem lehet.

Ez a külső, szövegen kívülről való formai megfegyvelme-
zés, zárttság a szemantikai univerzum egységeiben befelé ha-
ladva /fejezetek -- témák -- bekezdések --- kijelentések
stb./ a nyitottság: az invariánsok számának növekedése fe-
lé tágulnak, az alárendelés determináltságától a melléren-
delés indetermináltsága, a koherenciától az inkoherencia
felé tendálnak!³ Azaz a valós világ: /TÉV/ --- /BH/ ---
/Ar/ sorrendű alárendelő meghatározottságával szemben egy
megfordított irányt érvényesítenek a narratív szerkezetben.

A valós világ argumentáló, episztemikusnak, logikusnak
elfogadott argumentum-rendje felcserélődik egy "rendetlen"

argumentum-sorozattal, amivel a hagyományos /TÉV/-ekhez és /BH/-ekhez tartozó jelentés-izotópiák felmutatásáról szó sem lehet, hanem csak megteremtésének és megszüntetésének dinamikus célmegközelítő argumentum-játékáról.⁴

2.2. A Meztelen év harminc tematikus része mintegy háromezres szemantikai izotópiát mutató kijelentés-blokra oszlik, s ezekben az alábbi elemi argumentáló csoportokat találtuk: a szemantikai izotópiát /koherenciát/ teremtő -- és az ellenükre ható változatokat.

2.2.1. A koherencia létrejöttét segítő eljárásokat az jellemzi, hogy a kijelentésekbeni hely- idő- és szubjektum argumentumok egymáshoz rendezettek ugyan, de még nem érik el például az elbeszélés-ciklusokon belüli narrációs argumentumok rendezettségi szintjét, s ezért tekinthetjük őket fragmentumoknak, szándékosan nem teljesen megvalósított elbeszélésnek. A magyarázat egyik összetevőjét Papp Ferencnél olvashatjuk az "ábrázoláson át kifejezésre jutó tartalom" elvével kapcsolatosan: "Az egyes művészetek kötelező három szintje tehát: a jellelemeké ..., az ezekből összeálló ábrázolásé és az ezen ábrázoláson át kifejezésre jutó tartalomé. ... E harmadik, tartalom-szint hiányozhat azért, mert a második, ábrázoló szint nincs jól megkomponálva, érthetetlenül van összevágva ..."⁵ Nos, az "érthetetlenül összevágott" fragmentumok közötti koherenciát a megszakított, a nem folyamatos illeszkedés, azaz a szemantikai konnektoroknak /olykor operátoroknak/ a "háttér" információkban, a valós világ /TÉV/-aiban való elrejtése jellemzi.

Vizsgáljuk meg az alábbi folytonos szöveg kijelentéseinek izotópiáját:

"De Donatnak ez az utolsó szerelme se tartott soká, ez alkalommal a költő - besúgó A.V. Varigin sugta be, följelentését versbe szedve.

Ki tudja?

Ki tudja, mi lett volna Donattal?

1914-ben, júniusban, júliusban vörös lánggal égtek az erdők és a fűvek, vörös korongként kelt és hanyatlott a

nap, mérhetetlen légszomj gyötörte az embereket."⁶
A legbiztosabban az "1914-ben, júniusban, júliusban" idő-argumentumok referenciája adható meg a tényleges világban /= a világháború/, s a hozzákapcsolt "vörös" is ennek megfelelően verifikálható és interpretálható a háttér információinak alapján. A tulajdonnevekhez kötődő egzisztenciális, szubjektum-argumentumokat csak a történetes egyéb elemei verifikálják, amelyek gyakran minimálisak, mint például Varigin esetében.

Egyfajta miting /nyilvános, alkalmi együttlét/ típusu /TÉV/ rögzíthető az ilyen típusu /BH/-tek és szövegekhez. A miting-/TÉV/-okat a "horovoje nacsalo", a kórus elv /= bárki tudhatja és kimondhatja az információt/ jellemzi, s ezért állnak konnektor nélküli szemantikai mellérendeltségben a szövegegységek.

A köztük létrejövő koherenciát segítő eljárások közül a leggyakoribbak:

a/ Az azonosságok: olyan szövegegységek, amelyek változatlanul ismétlődve, s szemantikailag bizonytalanul, szerzetlenül és főleg váratlanul épülve a kontextusba, sajátos szemantikai, "epikai" rimet, refrént alkotnak a teljes szövegen belül. "Amott, ezerversztnyire, Moszkvában a forradalom óriási malomköve felőrölte az Iljinkát, és Kina továbbkúszott az Iljinkáról, elkúszott..."⁷

b/ Az ismétlődések: olyan szövegegységek, amelyek változó szemantikájú kijelentésekben fordulnak elő, s a történetes folyamán szemantikájuk motivikus vagy emblemikus jellegű bővülésen megy keresztül. Ilyen: az óra, a harangszó, a vérbő harmincéves katonafeleség, az ürümfű illata, a népmese - stb. tárgyak és fogalmak kalandja és sorsa a műszövegen belül.

Az óra visszatéréseinek stádiumaiból:

1. "A szalonban, a tükör melletti óra - pásztor és pásztorlányka bronzból /még épségben/ - felett üt finom, csilingelő hangon, mint a romantikus tizenharmadik század."

2. " - Kiszedni az órát a dobozból!"

3. "... meglátta szalonban az órát, eltöprengett -

hová az ördögbe tehetné? - kivitte és bedobta az árnyék-székbe."⁸

Az ismétlődések nem a környezetükbe vonható szöveget szer-vezik elsősorban koherenssé, hanem "kiutalnak" a TÉV-okra is, az óra például egyfajta sorstörténeti példázatként is verifikálható a való világra alkalmazott referenciáját tekintve.

c/ A szinkretizmusok: olyan szövegegységek, amelyek valamilyen közösnek minősítő tulajdonság-argumentum révén mintegy referálják egymást, "szinkronba" kerülnek. Ilyen például a rekkenő hőség, amely mind a természeti állapot, mind a forradalmi állapot leírásaiban előfordul. A "rekkenő hőség" szemantikailag a konnektor szerepét tölti be a két tematikusan eltérő és nem egymás melletti pozícióban lévő szövegegység között, s azok "olvasatát" folyamatossá, kapcsolódóvá teszi a dominójáték elve szerint, azaz csak "egyik végükön" illeszkednek egymáshoz a kijelentések, a "másik végük" eltérő irányokba, a természeti és a társadalmi viszonyok felé nyitott.

A szinkretizáló nyitottság megnöveli a befogadói rendezői munkát a koherencia megteremtésében, mivel a szöveg-strukturális indokoltságot logikai és szemantikai indokolt-sággá neki kell átformálnia, kibővítenie, építészként a házakból utcát, várost kell produkálnia.

2.2.2. A szemantikai koherencia létrejötté ellen ható elemi eljárások lényege a hiátus megteremtése, tulajdonképpen innen az eljárás neve is, a rublennaja proza. Megszoktuk, hogy /BH/-inkben két egymást követő kijelentés között valamilyen szemantikai összefüggés van, s ilyen szemantikai izotópiát mutató szövegegységeket tételezünk és terem-tünk a /BH/-ek mint szemantikai keret - operátorok segítségével. A keret mintegy körülveszi a szöveget, mintegy ki-zárja az inherenciát, s rögzített szemantikai beállítódást preszubponál.

A rublennaja próza viszont az invariantnaja usztonovka /a rögzítetlen beállítódás/ elvére épít egy /BH/-en belül, azaz előkészítés nélkül váltogatja a beszédmód argumentu-

mokat. A következő két eljárás típust találtuk jellemzőnek:

a/ A modalitás- és témaváltást, azaz a prózai epikában szokatlan szemantikai bonyodalmat. Következő példánk minden kijelentése egy-egy eltérő típusú: hely, idő, szubjektum argumentumot tartalmaz:

"Az utcák girbegurbák, sok a zezzug, zsákutca, sikátor, és az utcák macskakővel vannak kirakva, és a sarkokon templomok. Meztelen évek. Sötétség. Éjszaka. Ősz. Zöld hold vonul az égen lassan-lassan.

- Kedvesem, egyetlenem!"⁹

A "meztelen évek" kijelentés ezen a kontextuson kívül csak a cimbén fordul elő, s modalitása mintegy tételmondat jellegűvé emelkedik, azaz jellegzetes szemantikán keretképző szerepet tölt be.

A történés világból a tényleges történelmi világba való kilépés és onnan való értékelés egyetlen idő-argumentumba foglalja össze azt a szövegegységet, amit az előtte lévő és a rákövetkező kijelentésekből össze tudunk állítani, s mivel ennek a nagysága nem rögzített, a nyitottságával az interpretációban feszültséget hoz létre.

A Meztelen évben a narrátor rendszerint a tényleges történelmi világba lép ki, s feszültséget teremt az adott szövegvilág és az értékelő idő-argumentum közötti hirtelen hely-, érték- és modalitásbeli távolságteremtéssel is. A hirtelenség azt jelenti, hogy hiátus van, csak soklépcsősen áthidalható hiátus a kijelentések között. "A gazda még egyszer jóllakatja a vendégeket - disznóhusos levessel, búzalisztból készült, tejfölös, húsos palacsintával, bárányhájás kásával -, és a kocsmába vezeti őket áldomást inni.

Pogány idők!

A kocsmá előtt egy hosszú rúdon..."¹⁰

A "pogány idők" kijelentés: értékelés, s igazságértékét a tényleges /forradalmi/ világban episztemikusan verifikálnak fogadjuk el, s ezt így "viszi be" a narrátor is a történés lehetséges világába, ahol van aktuális je-

löltje ennek az általános kijelentésnek, bár így sem küszöbölődnek ki a logikai, szemantikai bonyodalmak. Am a rublennaja prózában ez az egyik cél, a logikai, szemantikai és főleg az axiológiai bonyodalmak /mellérendelés, polifónia/ előidézése.

b/ A jelölt szemantikai inherenciát, azaz a "szöveg-hasonlatot" és az alluziót.

A szöveghasonlatra mintegy félszáz példát találhatunk a Meztelen évben, általában úgy jön létre, hogy a cselekmény - vagy természetleírás koherenciája egy ponton megbomlik, s egy szövegekonnektor, gyakorta a /MINT/ révén egy új szemantikai sor "folytatja" a megkezdett szöveget. A "mint" sajátos operátor, amely az adott szövegérintkezési ponton az inherenciát koherenciává változtatja, bár ez a koherencia nem csap át szemantikai izotópiába.¹¹ A mint azonban el is maradhat. A Meztelen év befejezéséből való a következő részlet:

" - Szigorúan áll az erdő, mint cölöphad, és dögseregeként ront rá a hóvihar. Éjszaka. Nem az erdő és nem a hóvihar küzdelmét énekli-e meg a való hősi ének arról, hogyan haltak meg a vitéz daliák? -"¹²

A kérdőjel sajátos aszindeton viszonyt, a kötőszó elmara-dását jelzi, s valószínűleg azért áll kérdőjel, mert példánkban visszajárul fordul a hagyományos A mint B hasonlítás szemantikai iránya. A háború és forradalom irodalmi poetikai gyakorlatában a szemantikai-pszichológiai feszültségnövelés érdekében ez az inverzió nem kivételes. /Gondoljunk csak Jeszenyin Peszny o hlebe /Ének a kenyérről/ /1921/ című versére, amelyben az aratás olyan, mint a halál, azaz a világlírásban elfogadott halál --- aratás alárendelés a visszajára fordul. Vagyis a polgárháborús TÉV-ok hatására, illetve hatását közvetítően, kifejezőn a megszokott Ember --- Természet kanonikus jelentőség-rend felborul. Mivel a természeti világ tágabb, energia-telítettebb argumentum egzisztenciálisan, az ember világa is hozzáigazodik jelentőségében. Mindkét világ tényleges és adott vonatkozásban független, s csak a mű világában kerülhetnek aláren-

delő, függőségi viszonyba, így az idézett részletünkbeni argumentálás nem más, mint a tényleges világbeli viszonyok felfokozása egy lehetséges világban, s a rublennaja próza eljárásrendszerének céljai között ez a szemantikai-energetikai feltöltés, felfokozás kitüntetett. Az inherencia hangsúlyozása ezt a folyamatot realizálja.

Az allúzióra mintegy tucatnyi példát találhatunk a Meztelen évben, általában az orosz történelmi személyiségekhez, dátumokhoz, írásbeli művekhez kötődő szövegeket "idéznek, visznek" bele a műszövegbe: I. Péter, a világháború, az Ordinyini Gyámhatóság határozata, cégfeliratok, a Szertartások könyvének versei stb. Az alluziókban a legteljesebb, a legönkényesebb a szövegillesztés, s a narrátor itt rendelkezik a legnagyobb önkénnyel, hisz a megjelölt idegen szöveg /információ-halmaz/ terjedelmében nem meghatározott, a befogadó ismereteitől függ a műszövegbe való beépítése. Egy magyar olvasó számára például jóval kevesebbet mond a következő részlet, mint egy orosznak:

" - ez az Európa maskara Oroszországon - I. Péter imperátor aggatá rá /és akkor befalazták az öreg fehér templomot/: -- nem májusi zivatar-e a mi forradalmunk? - és nem márciusiak-e a vizek, melyek lemosják két évszázad ruhát? -" ¹³

A jelenre vonatkozó argumentumokat verifikálják az alluziók azzal az idő - argumentummal, hogy megelőzték a műszöveget, és episztémikus /ellenőrzött/ jellegűek, másrészt mintegy feljavítják, dúsítják a műszöveg stilisztikai elégtelenségét, kifejező lehetőségeit.

3. A rublennaja próza szövegszervező eljárásait tehát a koherencia és inherencia dinamikus játéka jellemzi, s szembetűnőbb a strukturális, logikai, szemantikai mellérendelésekkel dolgozó inherencia-jelenség, ahogy erre maga az elnevezés is utal. A rublennaja próza egy átmeneti kulturális korszak, korszakváltás terméke, amikor a /TÉV/-ok és /BH/-ek átrendeződése még a kezdeti állapotában, a forrongás stádiumában van, így nincsenek és nem is lehetnek

kialakult narratív kliséi, megszilárdult formuláriumai, hierarchizálódott világ-rendjei és dogmatizálódott érték-ítéletei. Ezért igen tanulságos lehetne összevetésük például a harmincas-ötvenes évek ellenkező előjellel szerveződött irodalmi szövegeivel, argumentációs eljárásainak kiforrott és kötelező rendszerével.

Jegyzetek:

- ¹ Vö.: Balogh István: A társadalmi információ, Bp. 1979, 240-304.
- ² Vö.: A. K. Zsolkovszkij: Poetyika virazityelnosztje, Russian, Literature, 1982, XI-I. 1-17. A tyema-tyekszt és az argumentáció meghatározottságának eljárásairól mondtak.
- ³ Vö.: Kanyó Zoltán: Megjegyzések az irodalmi elbeszélés szövegkezdetének kérdéséhez. In: Szemiotika és művészet. Bp. 1979, 166-1969.
- ⁴ Vö.: Akoft - Emeri: O cele sztremljonnih szisztyemah, Moszkva, 1974, 212-216.
- ⁵ Papp Ferenc: Szemiotikai jegyzetek. In: Általános nyelvészeti tanulmányok III. Bp. 1965, 169.
- ⁶ B. Pilnyak: Meztelen év, Bp. 1979, 21.
- ⁷ I.m.: 27, illetve 196.
- ⁸ I.m.: 53, 166, 167.
- ⁹ I.m.: 203.
- ¹⁰ I.m.: 182.
- ¹¹ Vö. E. G. Avetjan: Szmiszli i znacsenyije, Jerevan, 1979, 324-372.
- ¹² I.m.: 227.
- ¹³ I.m.: 64.